

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН

У статті розкрито методологічну основу, логічну послідовність дослідження психологічної готовності до шлюбно-сімейних взаємин. Запропоновано організаційно-методичне забезпечення дослідження.

Ключові слова: *готовність до шлюбу, структура готовності до шлюбу, методологічна основа дослідження, методичний інструментарій, алгоритм математичної обробки результатів*

В статье раскрыто методологическую основу, логическую последовательность исследования психологической готовности к брачно-семейным отношениям. Предложено организационно-методическое обеспечение исследования.

Ключевые слова: *готовность к браку, структура готовности к браку, методологическая основа исследования, методический инструментарий, алгоритм математической обработки результатов*

The article explores the methodological framework, the logical sequence of study psychological readiness for marriage and family relationships. The organizational and methodological support research.

Keywords: *readiness for marriage, structure ready for marriage, and methodological basis of research, methodological tools, mathematical processing algorithm results*

Актуальність. Проблема готовності до сім'ї та шлюбу сьогодні стоїть дуже гостро тому, що нині відбувається переоцінка життєвих цінностей, ламаються стереотипи у свідомості людей, різко змінилися умови життя більшості українських сімей, це також пов'язано із збільшенням кількості розлучень та із складним становищем сім'ї в умовах суспільства, що змінюється.

До недавнього часу вважалося, що людина, яка досягла певного віку, автоматично готова до вступу у шлюб і створення сім'ї, тому всі дослідження виконувались на прикладі юнацького віку, а в сучасному суспільстві середній шлюбний вік продовжує збільшуватися, зростає і число пізніх і повторних шлюбів. Тому актуальним є дослідження психологічної готовності до шлюбу, її структурних компонентів.

У психологічній літературі існує думка, що готовність до створення сім'ї - це складне структурне утворення, в центрі якого знаходиться позитивне ставлення до сім'ї як соціального інституту в цілому і до їх майбутньої сім'ї зокрема, досить стійкі мотиви, що призводять до укладання шлюбу, наявність необхідних для сімейного життя якостей особистості, певної сукупності знань, умінь, навичок їх застосування на практиці. Готовність до шлюбно-сімейних взаємин відрізняється структурною складністю і є взаємодією когнітивного, емотивного-вольового, мотиваційно-смыслового та поведінкового компонентів.

Достатній рівень розвитку і вираженість цих компонентів та їх цілісна єдність - показник високого рівня психологічної готовності до створення сім'ї, активності, самостійності, успішності. Недостатній розвиток і вираженість їх свідчить про невідповідність, незавершеність їх формування, про її середні або низькі рівні.

Мета статті полягає у визначенні методологічної основи та методичного апарату дослідження проблеми психологічної готовності до шлюбно-сімейних взаємин.

Вирішення проблеми формування готовності до вступу у шлюб знаходиться у сфері визначення детермінант її розвитку. С.Л. Рубінштейн, обґрунтувавши принцип детермінізму, виходив з визнання подвійної - зовнішньої і внутрішньої - детермінації психічних явищ, що повною мірою можна віднести і до явища готовності. Її формування ґрунтується на розумінні внутрішніх (психічних) процесів і зовнішніх (соціальних) факторів в їх діалектичному взаємозв'язку, забезпечують розвиток послідовних новоутворень готовності.

Опираючись на дане положення, ми поставили за мету визначити когезивність особистісного профілю суб'єкта психологічної готовності до шлюбних стосунків з дефінітивними предикторними моделями психологічної готовності до вступу в шлюб, зумовлюючи схильність суб'єктів до преференції певної сімейної системи.

З цією метою застосовувався комплексний пакет взаємодоповнюючого діагностичного інструментарію:

Тест самоактуалізації (САТ) Е. Шострема, адаптований Ю. Альошиною, Л. Гозманом та ін., який дозволяє визначити рівень розвитку окремих здатностей до самоактуалізації особистості. Необхідно зазначити, що поняття самоактуалізації синтетичне і включає в себе всебічний і безперервний розвиток творчого та духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію всіх її можливостей, адекватне сприйняття оточуючих, світу і свого місця в ньому, багатство емоційної сфери та духовного життя, високий рівень психічного здоров'я і моральності тощо. А в рамках нашого дослідження важливим є визначення особистісного профілю суб'єкта, який вступає у шлюбні стосунки, до того ж, для опису еталонної моделі особистості, сімейна психологія все частіше звертається до теорій, що розвиваються в руслі екзистенційно-гуманістичного напрямку (К. Роджерс, Ф. Перл, В. Франкл та ін). Однією з найбільш широко відомих теорій в рамках даного підходу є концепція самоактуалізації А. Маслоу. Її популярність пов'язана, з одного боку, з евристичністю поняття самоактуалізації і можливістю його операціоналізації та використання в емпіричних дослідженнях. З іншого боку, дана модель особистості, підкреслюючи позитивні прояви людської природи такі як: творчість, альтруїзм, любов, дружба тощо, слугують еталоном в шлюбно-сімейних стосунках, побудові системи взаємин чоловіка і жінки. Таким чином, особливо цінним для нашого дослідження є використання даного опитувальника, що вимірює самоактуалізацію як багатовимірну величину і який розроблявся на основі теорії самоактуалізації А. Маслоу, концепцій психологічного сприйняття часу і тимчасової орієнтації суб'єкта Ф. Перла і Р. Мея, ідей К. Роджерса та інших теоретиків екзистенційно-гуманістичного напрямку в психології, оскільки конкретні питання Personal Orientation Inventory – (POI) Е. Шострема, були ним відібрані з великого набору критичних, в першу чергу, поведінкових і ціннісних індикаторів, що відрізняють здорового самоактуалізуючого суб'єкта від невротика.

У процесі роботи методика Е. Шострома зазнала суттєвих змін і одержаний психодіагностичний інструмент отримав назву «Самоактуалізаційний тест» (САТ).

Отже, феномен самоактуалізації особистості діагностується за двома базовими шкалами та низкою додаткових шкал, складових самоактуалізації. Базовими виступають шкала компетентності у часі та шкала підтримки; дванадцять додаткових шкал утворюють шість блоків – по дві шкали в кожному і, на відміну від базових, що вимірюють глобальні характеристики самоактуалізації, реєструють окремі її аспекти, але слід зауважити, що кожний пункт тесту входить в одну або в декілька додаткових шкал і, як правило, в одну базову. Таким чином, додаткові шкали фактично включені в основні, вони змістовно складаються з тих же пунктів. Подібна структура тесту дозволяє діагностувати велике число показників, не збільшуючи при цьому обсяг самого тесту[3, с. 397-413].

Діагностична методика визначення домінуючих налаштувань у стосунках з людьми Т. Лірі, Г. Лефоржа, Р. Сазека в обробці Л. Собчик, дає змогу визначити уявлення суб'єкта про себе та ідеальне "Я", а в рамках інтерперсональної діагностики реєструє інтерперсональну поведінку суб'єкта (адаптивну/екстремальну) та діагностує типи діадних взаємин і превалюючий тип відносин в контексті відношення до людей у самооцінці та взаємооцінці. Окрім цього дана методика дозволяє вивчати проблему психологічної сумісності у шлюбно-сімейних стосунках і часто використовується у практиці сімейного консультування та психотерапії. При дослідженні інтерперсональних відносин найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування та дружелюбність-агресивність. Саме ці чинники названі М. Аргайлом в числі головних компонентів при аналізі стилю міжособистісної поведінки і за змістом можуть бути співвіднесені з двома з трьох головних осей семантичного диференціала Ч. Осгуда: оцінка і сила та визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття.

Для представлення основних інтерперсональних орієнтацій Т. Лірі розробив умовну схему у вигляді кола, розділеного на сектори. У цьому колі по горизонтальній і вертикальній осях позначені чотири орієнтації: домінування-підпорядкування, дружелюбність-ворожість. У свою чергу ці сектори розділені на вісім секторів, що відповідають більш прецизійним відносинам. Для ще більш тонкого опису коло ділять на 16 секторів, але частіше використовуються октанти, певним чином орієнтовані щодо двох головних осей. Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. При обробці, за спеціальними формулами підраховується кількість відносин кожного типу та визначаються показники за основним чинником: домінування і дружелюбність [2, с. 55-61].

Діагностична методика визначення рівня афіліації А. Мехрібіана спрямована на виявлення рівня вираженості двох мотиваційних тенденцій, що функціонально взаємопов'язані та співвідносяться з потребою аффіліації (потреба людини у встановленні, збереженні та зміцненні конструктивних взаємостосунків з іншими людьми) – «прагнення до людей» та «страх бути знехтуваним». Суб'єкт, що володіє цією потребою, не лише постійно прагне до людей і відчуває задоволення від емоційно позитивного спілкування з ними, але в людських відносинах бачить один з головних сенсів життя, що особливо важливо в шлюбно-сімейних стосунках.

Відповідно до цього, респондентам пропонуються для відповідей два різних опитувальника, один з яких призначений для оцінки першої мотиваційної

тенденції – «прагнення до людей», що містить 30 тверджень, а інший для оцінки другої мотиваційної тенденції – «страх бути знехтуваним», який містить 32 твердження. Для кожного з респондентів окремо встановлюються рівень розвитку мотиву «прагнення до людей» і рівень розвитку мотиву «страх бути знехтуваним». Окрім цього діагностуються можливі чотири типи поєднання двох обговорюваних мотивів. При обробці результатів користуються сумарною шкалою, пропонуваними перевідними оціночними шкалами з урахуванням наведеного ключа інтерпретації [5, с. 178-183].

З метою виявлення провідних термінальних цінностей в різних сферах прояву використовувався *морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Ф. Сопова, Л. В. Карпушиної*, який дозволяє простежити не тільки розповсюдженість та преференцію термінальних цінностей у різних життєвих сферах, а й визначити індивідуальну мотиваційно-ціннісну структуру особистості, що дозволяє оцінити рівень представленості особистісних цінностей у структурі індивідуальної свідомості, з метою кращого розуміння сенсу її дій та вчинків, охопити не тільки "ціннісне ядро" особистості, визначивши рівень актуальності цінності, але і виявити в мотиваційній сфері досліджуваних систему найбільш функціонально значущих цінностей, які впливають на їх діяльність та поведінку.

У конструкцію опитувальника входять цінності, що відносяться до різноспрямованих груп: духовно-моральні цінності та егоїстично-прагматичні - це концептуально важливо для визначення спрямованості діяльності особистості. До першої групи цінностей відносяться: саморозвиток, духовна задоволеність, креативність та активні соціальні контакти, що відображають морально-ділову інтенцію. Відповідно, до другої підгрупи цінностей відносяться: престиж, досягнення, матеріальне становище, збереження індивідуальності. Вони в свою чергу відображають егоїстично-прагматичну інтенцію. Окрім цього в опитувальник входить шкала достовірності ступеня бажання у людини соціального схвалення її вчинків. Дана шкала розроблена на основі опитувальника американських психологів Д. Крауна і Д. Марлоу, вона дозволяє виявити, по-перше, ступінь залежності людини від інших людей, по-друге, чи дає людина в якості відповіді бажані, схвалювані іншими суспільні цінності або репрезентує власну, індивідуальну (а не еталонну) систему життєвих цінностей. Введення двох нових шкал (фізичної активності та шкали достовірності) визначило структуру опитувальника у 112 тверджень [5, с. 154-160].

Діагностична методика визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі (РОД) О. Волкової дозволяє виявити структуру розподілення ролей у сімейній системі, уявлення партнерів про значущість у сімейному житті сексуальних стосунків, особистої спільності чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного, господарсько-побутової сфери, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнера. Ці показники, відображаючи основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей (ШСЦ).

Окрім цього, дана методика спрямована на визначення уявлень подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій, що об'єднані шкалою рольових очікувань (установка чоловіка і дружини

на активне виконання партнером сімейних обов'язків) та домагань (особиста готовність кожного з партнерів виконувати сімейні ролі) – (ШРОД).

Таким чином, результати даної методики дозволяють виявити ієрархії сімейних цінностей молодих людей, а також діагностувати соціально-психологічну сумісність молодих людей у шлюбно-сімейних стосунках. Крім того, опитувальник дає змогу проаналізувати функціонально-рольову узгодженість з використанням трьох структур ролей: нормативному (як повинно бути), бажаному (як би хотілось) та квазіреальному (як швидше за все буде) планах.

Конструкція опитувальника має два варіанти (чоловічий та жіночий), кожний містить по 36 тверджень, і складається з 7-ми шкал. При обробці результатів бали за кожною шкалою сімейних цінностей підсумовуються окремо з урахуванням наведеного ключа інтерпретації [3, с. 343-351].

Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя I. Юнда дає змогу визначити психологічну готовність до шлюбно-сімейних стосунків. Опитувальник містить 10 ситуацій до кожної з яких додається три варіанти відповідей. Респонденту необхідно вибрати в кожній із запропонованих ситуацій по одному з трьох варіантів відповідей, які співвідносяться з його уявленнями про себе та власні дії. Обробка результатів зводиться до визначення сумарного числового значення з урахуванням наведеного перевідного оціночного ключа [5 с. 308-316].

Діагностична методика визначення установок в сімейній парі Ю. Альошиної дає можливість досліджувати погляди та установки респондентів щодо найбільш значущих у шлюбно-сімейних інтеракціях сфер людського життя. Окрім цього, дозволяє визначити ступінь соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі, оскільки при створенні опитувальника автори керувалися уявленнями про те, які атитюди суб'єкта можуть здійснювати найбільш потужний вплив на його внутрішньосімейні стосунки.

Опитувальник складається з 40 суджень, які виражають певну позицію по десяти різним, значущим для людей, сферам: 1) ставлення до людей; 2) альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням; 3) ставлення до дітей; 4) відношення до автономності або залежності подружжя; 5) ставлення до розлучення; 6) ставлення до любові романтичного типу; 7) оцінка значення сексуальної сфери у сімейному житті; 8) ставлення до "заборони сексу"; 9) ставлення до патріархального чи егалітарного устрою сім'ї; 10) ставлення до грошей.

Респонденти оцінюють ступінь своєї згоди з кожним із тверджень. По кожній шкалі вираховується середнє арифметичне значення чотирьох відповідей, альтернативам приписуються значення наведені в ключі інтерпретацій [1, с. 78 – 90].

Діагностична методика сімейної адаптації та згуртованості (FACES-3) призначена для оцінки двох основних параметрів в "круговій моделі" функціонування сімейної системи - сімейної згуртованості (ступінь емоційного зв'язку між членами сім'ї; при максимальній виразності цього зв'язку вони емоційно взаємозалежні, при мінімальній – автономні і віддалені один від одного) та сімейної адаптації (характеризує наскільки гнучка або, навпаки, ригідні сімейна система, наскільки готова пристосовуватися, змінюватися при дії стресорів). FACES-3 дозволяє швидко, ефективно і достовірно оцінити процеси, що

відбуваються в сімейній системі, і намітити мішені для психотерапевтичної інтервенції.

Окрім цього в рамках «кругової моделі» можна визначити чотири рівні сімейної згуртованості (роз'єднаний, розділений, зв'язаний і зчеплений) та адаптації (ригідний, структурований, гнучкий і хаотичний) в діапазоні від екстримально низького до екстримально високого. До того ж, опитувальник дає змогу виділити помірні (збалансовані) і крайні (екстремальні) рівні сімейної згуртованості та адаптації. Завдяки цьому комбінації з чотирьох рівнів згуртованості та адаптації дозволяють виділити 16 типів сімейних систем. Чотири з них є помірними за обома параметрами і називаються збалансованими; чотири – екстремальними, оскільки мають крайні показники за обома рівнями. Вісім типів відносяться до середніх: один з параметрів екстремальний, а інший – збалансований.

Опитувальник спроектований таким чином, що дозволяє встановити, як досліджувані сприймають власну сім'ю і якою б хотіли її бачити. Розбіжність між реальністю та ідеалом визначає ступінь задоволеності існуючої сімейної системи, чим розбіжність більше, тим сильніше невдоволення. Ідеал вказує, яких змін сімейного функціонування хотів би домогтися респондент [3, 434 - 437].

Обробка результатів зводиться до визначення сумарного числового значення з урахуванням наведеного перевідного оціночного ключа за отриманою сумою парних і непарних тверджень. Кількість балів, що отримана при складанні непарних пунктів, визначає рівень сімейної згуртованості, а парних – сімейної адаптації. Різниця між ідеальними і реальними оцінками за двома шкалами (згуртованості і адаптації), визначає ступінь задоволеності респондента сімейним життям.

На наступному етапі дослідження здійснюється кількісний та якісний аналіз одержаних у ході діагностування емпіричних даних). Перший репрезентований у роботі методами математичної статистики: знаходженням рівнів і частоти вираженості ознаки у відсотках, знаходженням середніх величин, стандартного відхилення (δ), кореляційним аналізом, за Пірсоном (r), перевіркою рівня статистичної достовірності відмінностей за допомогою t -критерію Ст'юдента, критерію U -Манна-Уїтні, критерію T -Вілкоксона, критерію H -Краскала-Уоллеса, χ^2 – тест, λ -Уїлкса, F -критерія Фішера. Якісний аналіз репрезентований застосуванням на основі попередньо отриманих результатів багатомірних математичних методів: компонентного, факторного (методу максимум правдоподібності та методу не зважених найменших квадратів), регресійного (множинного), дисперсійного та дискримінантного аналізів (програма "SPSS" 17 та PASW 18 версії) [4].

Перш ніж перейти до обґрунтування застосованих математичних методів звернімося до експлікації алгоритму математичної обробки емпіричних даних щодо виявлення впливу дефінітивних предикторних моделей психологічної готовності до вступу в шлюб на преференцію певної сімейної системи. Відповідно до цього комплексний пакет діагностичних методик був диференційований на три інтенціональні підгрупи з метою конституювання конгруентної емпіричної констеляції (взаємної незалежності).

Отже, до першої інтенціональної підгрупи потрапили три діагностичні методики (Тест самоактуалізації (САТ) Е. Шострема, адаптований Ю.

Альошиною, Л. Гозманом та ін., діагностична методика визначення домінуючих налаштувань у стосунках з людьми Т. Лірі, Г. Лефоржа, Р. Сазека в обробці Л. Собчик та діагностична методика визначення рівня аффіліації А. Мехрібіана) номінальні змінні яких дають змогу констатувати особистісний профіль суб'єкта психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків.

До другої інтенціональної підгрупи увійшли чотири діагностичні методики (морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Ф. Сопова, Л. В. Карпушиної, діагностична методика визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі (РОД) О. Волкової, Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя І. Юнда та діагностична методика визначення установок в сімейній парі Ю. Альошиної) номінальні змінні яких дають змогу констатувати дефінітивні предикторні моделі психологічної готовності до шлюбу.

І третя інтенціональна підгрупа обмежується однією, проте дефінітивною, в контексті нашого дослідження, діагностичною методикою сімейної адаптації та згуртованості (FACES-3), номінальні змінні якої дають змогу констатувати 16 типів сімейних систем.

Такий розподіл комплексного пакету діагностичних методик та математичний алгоритм застосування номінальних змінних допоможе визначити когезивність особистісного профілю суб'єкта психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків з предикторними змінними, а апостеріорна експектація такої когезивності виявить дефінітивні предикторні моделі психологічної готовності суб'єкта до вступу в шлюб детермінуючи преференцію певної сімейної системи.

Отже, задля виявлення угруповання тісно пов'язаних між собою особистісних змінних було застосовано компонентний та факторний (метод не зв'язаних найменших квадратів) аналізи, що дає змогу виявити особистісний профіль суб'єкта психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків при використанні спеціально відібраних психодіагностичних методик першої інтенціональної підгрупи: тест самоактуалізації (САТ) Е. Шострема, адаптований Ю. Альошиною, Л. Гозманом та ін., діагностична методика визначення домінуючих налаштувань у стосунках з людьми Т. Лірі, Г. Лефоржа, Р. Сазека в обробці Л. Собчик та діагностична методика визначення рівня аффіліації А. Мехрібіана.

Також, в окремому порядку, компонентний і факторний (метод максимум правдоподібності) аналізи було здійснено на основі зведених даних експериментальних підвбірок за визначальними характеристиками, які були отримані при застосуванні психодіагностичних методик другої інтенціональної підгрупи: морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Ф. Сопова, Л. В. Карпушиної, діагностична методика визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі (РОД) О. Волкової, Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя І. Юнда та діагностична методика визначення установок в сімейній парі Ю. Альошиної, що дасть змогу отримати дефінітивні предикторні моделі психологічної готовності до вступу в шлюб.

На основі отриманих факторних значень (з другою інтенціональною підгрупою), використовувався множинний регресійний аналіз, який необхідний для виявлення внеску кожної змінної, що має максимальний предикторний ефект саме для релевантних цільових функцій та для представлення отриманих факторних значень в якості нових дискримінантних предикторів на преференцію

певної сімейної системи. Представлені коефіцієнти факторних значень були переведені у стандартизовані регресійні β -коефіцієнти рівнянь множинної регресії, по одному рівнянню для кожного фактору.

Задля виявлення впливу дефінітивних предикторних моделей психологічної готовності до вступу в шлюб на преференцію певної сімейної системи був використаний дисперсійний та множинний stepwise-дискримінантний аналіз за допомогою якого, відповідно до результатів оцінок цільових функцій (виявлених методом множинної регресії) та виокремлених факторних утворень, отриманих у вибірці досліджуваних, визначається предикторна потужність кожної з вибраних дискримінантних змінних та предикторний пакет психологічної готовності до вступу в шлюб, за яким можна з'ясувати, які предикторні моделі психологічної готовності до вступу в шлюб визначають преференцію певних сімейних систем для кожного досліджуваного суб'єкта з певним особистісним профілем психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків.

Висновки. У процесі розробки методології дослідження психологічної готовності до шлюбно-сімейних взаємин, нами використані діагностичні методики, що дозволяють побудувати моделі психологічної готовності до шлюбних стосунків за визначеними нами компонентами. Відібрані методики та методи обробки є найбільш адаптивними до психологічних особливостей шлюбних взаємин українського суспільства і дозволяють отримати досить об'єктивні дані в ході дослідження.

Література

1. Алешина Ю.Е. Социально - психологические методы исследования супружеских отношений. (Спецпрактикум по социальной психологии) / Ю.Е.Алешина, Л.Я.Гозман, Е.М.Дубовская. – М.: Изд-во Моск. Унив-та, 1987. – С. 78 – 90
2. Максименко С. Д. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) / С. Д. Максименко, М.М. Забродський – К.: Главник, 2005. – 112 с. – (серія «Психол. інструментарій»)
3. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия / И. Г. Малкина-Пых – М.: Эксмо, 2005. – 992 с. – (Справочник практического психолога).
4. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных / А. Д. Наследов– СПб.: Речь, 2007. – 392 с. – (Учебное пособие).
5. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика семьи. – [под ред. Д. Я. Райгородский]. – Самара: Издательский Дом «Бахрам-М», 2008. – 695 с.

УДК 159.9.316.6

Шетеля Н.І.

Ужгородський коледж мистецтв, в. о. директора

ЗВ'ЯЗОК ПАРАМЕТРІВ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ З СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ КЛІМАТОМ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ КОЛЕДЖУ МИСТЕЦТВ

Представлено аналіз результатів емпіричного дослідження зв'язку параметрів міжособистісних стосунків з соціально-психологічним кліматом. Показано, що характер міжособистісних стосунків безпосередньо впливає на існуючий у колективі соціально-